

Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети, К.Токтомаматов
атындагы Эл аралык университети жана
Кыргызстан Эл аралык университети

Д12.20.614 Диссертациялык кеңешинин №_3- протоколу

Жалал-Абад шаары

17-декабрь, 2020-ж.

Катышкандар:

Диссертациялык кеңештин мүчөлөрү: Арабаев А.А., Арзиев Н.И., Асаналиев Т.А.,
Багтов А.Б., Кулдышева Г.К., Мамбеткулов А.Ш., Мажитов Б.О., Пазылов Н.А., Юлдашев
К.К., Юсупов У.Ж.

Диссертациялык кеңештин негиздоочу уюмдардын өкүлдөрү: Алыбаев К.С.,
Абдразакова Г.А., Агамбекова А.К.

Изденүүчүлөр: И.Р.Раимбердиев, М.К.Тагаев, А.Т.Туратбекова, Б.Т.Кабаева,
Х.Х.Хушвакылова, Ж.У.Истамкулов

Диссертациялык кеңештин себептүү келбеген мүчөлөрү: Дусипов Е.Ш.,
Судейменова С.Ж., Азиз Канатбек

Күн тартиби:

3. Изденүүчү А.Т.Туратбекованын диссертациялык иши боюнча алдын ала коргоосу:

Жыйналыштын күн тартибин бекитүү колго салынып, бир добуштан кабыл алынды.

Үчүнчү маселе: Изденүүчү А.Т.Туратбекованын диссертациялык иши боюнча
алдын ала коргоосу.

Төрага А.А. Арабаев: - А.Т.Туратбекованын диссертациясын алдын ала коргоосуна
өтсөк. Сөз диссертациялык ишинин негизги жоболору жана алынган илимий
жыйынтыктары менен тааныштыруу үчүн изденүүчү А.Т.Туратбековага берилет.

Изденүүчү А.Т.Туратбекова: Саламдашуу...

Саламатсыздарбы Урматтуу Диссертациялык кеңештин төрагасы жанан анын
мүчөлөрү!

Мен Туратбекова Акмээр Туратбековна, Джоробекова Арзыгул Мамаюсовнанын
жетектешкендиз жазылган диссертациялык ишим менен тааныштырууга уруксат этиниздер.

Диссертациялык изилдоонун темасынын актуалдуулугу. Өндүрүштүн жана
экономиканын булгануусуна алып келген өндүрүштү жана экономиканы өнүктүрүү
максатында бардык жерлерде жаратылыш кендерин табуу жана колдонуунун жүрүүсүнө
жаратылыш чөйрөсүнө ойлонулбаган адамзатынын таасирдөө процесси менен
чакырылган жана орун алган өзгөрүүлөрдүн жана дисбаланстын жыйынтыгы болгон
бүгүнкү дүйнөдөгү уланып келген экологиядагы кризис адамзатынын коомунун
жашоосуна коркунуч жаратат. Экосистемадагы бузулган теңдүүлүк катастрофалык болгон
жашоо чөйрөсүнүн деграциялаган өзгөрүүлөрүнүн себебинен тирүү жандыктардын
өлүүсүнө алып келген кооптуулук түрүндөгү ири масштабдагы кесепеттер менен
коркунуч жаратат. Ошондуктан, мамлекеттик, коомдук, маалыматтык коопсуздук түзгөн

башка түрлөрү менен биргеликте маанилүү болгон экологиялык коопсуздук койгөйлөрүн концептуалдык кабыл алуусу куралды.

Коомдо көтөрүлгөн экологиялык коопсуздук койгөйлөрүнүн катарында планетанын калкынын санынын өсүү себебинен ресурстардын азаюусу алардын деградациясы, адамдын өндүрүш ишмердүүлүгүндөгү бузуулар болгон детерминанттарга көңүл бөлүнүп, милитаризациялык багыттарга жана алардын мамлекеттердеги ашыгы менен болгон деңгээлине, бүтпөгөн регионалдык конфликттерге, илимдин жана коомдук жашоонун дегумандашуусуна көрсөтүлгөндүгүн белгилеп кетүү зарыл.

Кыргызстанда мамлекеттин экологиялык коопсуздугунун приоритеттүүлүгү таанылып, реалдуу экологиялык факторлорду эске алуу менен масштабдуу чаралардын иштелип чыгуусун жана колдонулуусун талап кылып, алардын ишке ашырылуусу гумандык рационалдык, экологиялык адептик негиздерге багытталуусу милдеттүү. Аны менен биргеликте, экономикалык багыттардын жаңы методдорунун жана технологияларынын иштелүүсү экологиялык процесстерди эске алуу менен ишке ашырылуусу зарыл.

Биздин мамлекетибиздин экологиялык коопсуздук контекстинде укуктук жөнгө салуунун суроолору маанилүү вектор болуп саналып, алардын натыйжалуулугу экологиялык бузууларды алдын алуу, экологиялык технологияларга колдонуу, кайтарылыгы экологиялык өзгөрүүлөрдүн пайда болуусуна жол бербеген, жана ошондой эле тийгизген айлана чөйрөгө жана жарандардын саламаттыгына зыянды калыбына келтирүү идеясына негизделген бул чөйрөдөгү ойлонулган коопсуздук концепциясынан көз каранды. Зарыл болгон социалдык экономикалык, укуктук жана башка шарттардын чечилүүсү экологиялык коопсуздукту камсыз кылууга багытталган бул концепцияны ийгиликтүү ишке ашырууга түрткү жаратат.

Бүгүнкү күндө экологиялык коопсуздукту камсыз кылуунун натыйжалуу укуктук жөнгө салынуусунун койгөйлөрү алдынкы позицияларды ээлоөдө. Сунушталган экологиялык коопсуздуктун өнүгүү концепциялары жана экологиялык коопсуздук түшүнүктөрү азыркы мезгилдин койгөйлөрү катары бардык жүрүп жаткан процесстерге таасирин тийгизип, түрдүү талдоолорго жана интерпретацияларга дуушар болуп, базислик акценттердин өзгөрүүсү орун алууда.

Экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу койгөйлөрүнүн чечилүүсүнүн коомдогу орун алган объективдүү процесстер менен байланышкандыгын жана техно чөйрөнүн мыйзам ченемдүүлүктөрүнөн көз каранды болгондугун белгилеп кетүү зарыл. Ошондуктан, экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу боюнча укуктук жөнгө салуунун өнүгүүнүн экология чөйрөсүндөгү абалдын жакшырып кетүүсүнө болгон таасирин аныктоо үчүн тарыхта жана азыркы мезгилде чет өлкөлөрдүн экологиялык коопсуздук системасынын уюшулуусун карап чыгуу, экологиялык коопсуздук койгөйлөрү боюнча эл аралык коомчулуктун инициативаларын изилдеп чыгуу, экологиялык коопсуздуктун андан аркы теоретикалык жоболорун иштеп чыгуу, илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгуу максатында теоретикалык укуктук изилдөө талап кылынат.

Жогоруда айтылганын баары диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугун жана алынган жыйынтыктардын теоретикалык практикалык маанилүүлүгүн тастыктайт.

Изилдөөнүн максаты жана маселелери. Диссертациялык иштин максаты экологиялык коопсуздукту комплекстик тарыхый укуктук изилдөөнү жүргүзүүдө.

Коюлган максаттарды ишке ашыруу үчүн диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө төмөнкү *маселелер* коюлган:

- экологиялык коопсуздук концепциясынын өнүгүүсүнүн ретроспективалык талдоосун жүргүзүү;

- экологиялык коопсуздук койгөйлөрү боюнча эл аралык коомчулуктун инициативасынын өнүгүү суроолорун изилдеп чыгуу;

- экологиялык коопсуздук түшүнүгүнүн теоретикалык укуктук аспектилерин изилдөө;

- Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздук өнүгүүсүнүн концептуалдык базасын талдап чыгуу;

- биздин республикабыздын экологиялык коопсуздугун камсыз кылуунун укуктук негиздерин карап чыгуу;

- экологиялык коопсуздуктун өнүгүүсүнүн тенденциясын изилдеп чыгуу.

Диссертациялык иштин илимий жаңылыгы анда биринчи жолу монографиялык деңгээлде экологиялык коопсуздуктун көйгөйлөрүн комплекстик түрдө тарыхый укуктук талдануусу жүргүзүлгөндүгү менен түшүндүрүлөт. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн процессинде экологиялык коопсуздуктун концепциясынын өнүгүүсүнүн ретроспективалык талдоосу жүргүзүлүп, экологиялык коопсуздук көйгөйлөрү боюнча эл аралык коомчулуктун инициативаларынын өнүгүү суроолору каралып, экологиялык коопсуздук түшүнүгүнүн теоретикалык укуктук аспектилеринин талдоосу жүргүзүлүп, Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуз өнүгүүсүнүн концептуалдык негиздери изилденип, биздин республикабыздын экологиялык коопсуздугунун камсыздалуусунун укуктук негиздери каралып, экологиялык коопсуздуктун өнүгүү тенденциялары изилденген, жана ошондой эле изилденип жаткан көйгөйлөр боюнча сунуштар жана тыянактар иштелип чыккан.

Изилдөөнүн практикалык мааниси жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары, диссертацияда берилип, иштелген илимий практикалык жоболор, тыянактар жана сунуштар Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугун камсыз кылууну укуктук жөнгө салууну жакшыртуу үчүн болгон негиздердин бири болгондугунда; экологиялык коопсуздук көйгөйлөрү боюнча андан аркы изилдөөлөрдү жүргүзүүдө илимий изилдөө ишмердүүлүгүндө колдонулуусунун мүмкүн болгондугунда. Диссертациянын жоболору юридикалык жокдордун жана факультеттердин окуу процессинде экологиялык жарандык, административдик укук түзгөн бир катар укуктук сабактарын окутууну колдонуусу мүмкүн.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ЖАКТООГО ЧЫГАРЫЛГАН НЕГИЗГИ ЖОБОЛОРУ:

1. Өзүнүн калкынын жаппоосу үчүн маанилүү болгон кызыкчылыктардан канааттандыруу, инсандын, коомдун жана жашымынан айлана чөйрөнүн коргоолондугун камсыз кылган шарттарды түзүү менен түшүндүрүлгөн ар бир мамлекеттин аныктоочу үмт-туусу бүтүнкү күндө улуттук коопсуздуктун жана сырткы чөйрөнүн өз ара шартташкандыгы менен түшүндүрүлгөндүгү тууралуу теоретикалык тезис. Азыркы коопсуздук жана улуттук кызыкчылыктар түшүнүктөрүнүн тыгыз байланышы негизделген, анткени улуттук коопсуздук биринчи кезекте инсандын жаппоосундагы маанилүү кызыкчылыктарынын бузубастыгынын кепилдигин камсыз кылууга, башкача айтканда мамлекеттин фундаменталдык кызыкчылыктарын камсыз кылууга багытталган.

2. Бардык адамзатынын экологиялык коопсуздугун камсыз кылууга багытталган эл аралык деңгээлде өткөрүлүп жаткан иш чаралар, анын ичинде кээ бир өлкөлөрдүн жана алардын өз ара мамилелеринин зарыл болгон нормаларын, эрежелерин жана аракеттеринин принциптерин аныктаган тийиштүү конвенциялардын жана келишимдердин иштелип чыгуусу жана кабыл алынуусу, глобалдык экологиялык көйгөйлөрдүн чечилүүсү үчүн маанилүү болгондугу тууралуу аргументтелген тыянак. Бул максаттарда приоритеттүү болуп глобалдык деңгээлде экологиялык стратегиянын анын практикада туруктуу жана экологиялык мотивделген мүнөзүнүн өнүгүүсүн камсыз кылууга, керек болгон учурда айлана чөйрөнү коргоого жана калыбына келтирүүсө багытталган түрдүү эл аралык долбоорлордун алкагында чагылдыруу менен иштелип чыгуусу эсептелет.

3. Экологиялык коопсуздуктун адамзатынын коопсуздугун камсыз кылуу чөйрөсүндөгү ишмердүүлүктүн маанилүү багыттарынын бири болгондугу негизделет.

анткени адам менен аны курчаган айлана чөйрөнүн ортосундагы мамилелердеги бузулуу балансты тез арада калыбына келтирүү талабы, мындай мамилелердин гармонизациясы жана адамдын жаратылыш ресурстарын акылдуу колдонуусу менен байланышкан. Ошол эле мезгилде ал азыркы түшүнүктөгү экологиянын, цивилизациянын таасиринен жаратылыш чөйрөсүн коргоого, ошол эле учурда адамзатын мындай таасирдин катастрофалык кесепеттеринен коргоого багытталган экологиялык саясаттын негизги компоненти болуп эсептелет. Ошону менен биргеликте, коопсуздуктун башка түрлөрү менен биргеликте, коопсуздуктун бул түрү ички жана эл аралык багытталгандыктан, өз алдынча эмес, азыркысы эл аралык форматтагы мамлекеттик жана мамлекеттик эмес уюмдардын ишмердүүлүгү менен тыгыз байланышта.

4. Туруктуу өнүгүү стратегиясын ишке ашыруунун алкагында Кыргызстан экология маселелерин коомдук саламаттыктык сактоо жана өндүрүүчүлүк, калктын жаратылыш ресурстарына кайтарылыгы, ордуна келтире зыянын тийгизүү төбөкөлөнүшүн жана өнөр жай базасынын диверсификация суроолорун байлаган экономикалык жактан мезгилдин борбордук компоненти жана калыбына келтирүү планынын алкагында киргизилүүсү бекитилет. Экология суроолорунда коомдук маалымдалгандыгынын жогорулоосу экологиялык койгөйлөрдү чечүүнүн негизги каражаты болуп эсептелип, маалымдалгандыктын аракеттерге өтүү ошондой эле маанилүүлүккө ээ болуп, бул мамиледе рационалдык экологиялык саясатты кабыл алуу үчүн зарыл болгон маалыматтын жоктугу, жана ошондой эле экологиялык маселелер боюнча коомдук маалымдалгандыкты аракеттерге өткөрүү үчүн зарыл болгон саясий таандыктын жоктугу түзгөн чектоолор орун алып келет. Коомдун экология суроолору боюнча жетишсиз маалым болгондугу айлана чөйрөгө түйшүк алып келүүчү болуп эсептелип, анын натыйжасы болуп жаратылыш ресурстарынын булгануусу, изашоосу жана деградациясы эсептелет.

5. Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздук концепциясынын үзүлүксүз коопсуздуктун ажырагыс түзүмдүү бөлүгү катары экологиялык коопсуздукту аныктагандыгы жана туруктуу өнүгүүнүн милдеттүү шарты катары аны тааныткандыгы аргументтелген, жана анын алкагында ал өз кезегинде жаратылыш чөйрөсүнүн жана анын тийиштүү сапатынын стабилдүүлүгүн камсыз кылган негиз болуп саналат. Экологиялык коопсуздук коомдун коопсуздуктун түзүмдүү элементи болуп, индивидуумдун, коомдун, мамлекеттин, жашысынан адамзатынын бардык аспектилери алардын маанилүү жана кызыкчылыктарын жана фундаменталдык негиздерин ички жана сырткы мүнөздөгү коркунучтардан ишенимдүү коргогондук абалы катары, коркунучтун жана коопсуздуктун бардык түрлөрүн жокко чыгарган абал катары каралат. Ошону менен биргеликте инсан, коом жана мамлекет багыттары боюнча болуптон коопсуздуктун түрлөрү белгиленип, алардын ар биринде жаппоо тиричиликтин шарттарын стабилдүүлүгүнүн кепилдиктери, конституциялык түзүлүштүн бузулбоосуна материалдык потенциалдын күчтөнүүсү, коомдун руханий адептик басуулуктары ишке ашырылат.

6. Бүгүнкү мезгилде экологиялык коопсуздук суроолору илимий техникалык тоңкорүштүн, экологиялык системанын жыйынтыгы болгон жаратылышкан адамдын ойлонулбгана аракеттеринин, бузуусунун жыйынтыгы анын адамдын жаппоо сунуу коркунуч жараткандыгы тууралуу түшүнүк адамзатына келгендин мезгил чакырлыгандыгы тууралуу теоретикалык тыянак. Ошондуктан, бардык дүйнөдө экологияны сактоо, орун алган ситуацияны объективдүү баалоо, талап кылынган зарыл сунуштамаларды иштеп чыгуу, жана ошондой эле экология чөйрөсүндөгү кризис жана катастрофаны токтотуу боюнча масштабдуу чараларды тездетүүнү кабыл алуу максатында анын абалынын оор, коркунуч жараткан абалына алып келген детерминанттык белгилерин аныктоо активдүү түрдө ишке ашып келет.

Рахман!

Юлдашев К.К.: Менин суроом төмөндөгүчө, эл аралык коомчулуктун бул көйгөй боюнча кандай аракаттер бар? Бул биринчи суроо, экинчиси, Алтын кендер экологията кандай зыян келтирип жатат?

Изденүүчү: Сурооңузга рахмат! Алтын кендердин экология зыян келиши бул суулардын булгануусу андай ишканаларга фильтрдин жоктугу же болбосо экологиялык нормалардан ашып кетүүсү адамдардын денесоолугуна кескин зыян келтирип жатат. Биринчи сурооңуз боюнча таштандыларды кайра иштеп чыгууну дүйнөлүк коомчулук айтып жатышат, себеби аларды кайра иштеп чыгарбаса ал таштандылар экологиядан да оор зыян келтирет. Ошол себептен биздин оюбуз боюнча Кыргызстанда таштандыларды кайра иштеп чыгуучу заводдорду курса жакшы болмок.

Торага А.А. Арабаев: Кимде кандай суроо бар? Жок. Изденүүчү А.Т.Туратбекованын диссертациялык ишинин негизги жоболору жана алынган илимий жыйынтыктары жана практикалык сунуштамалары менен тааныштырды жана берилген суроолорго толук жооп берди.

ЧЕЧИЛИШ:

Изденүүчү А.Т.Туратбекованын диссертациясын алдын ала коргоосу боюнча Диссертациялык кеңеш ЧЕЧИМ кабыл алды:

1. Изденүүчү А.Т.Туратбекованын 12.00.01– укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы, укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый-укуктук аспектилери» аттуу темадагы диссертациясы Диссертациялык кеңештин 2021-жылдын 21-январындагы отурумунда коргоого кабыл алынысын.

2. Изденүүчү А.Т.Туратбекованын диссертациясы боюнча биринчи расмий оппонент катары ю.и.д., Асаналиев Т.А., экинчи расмий оппонент ю.и.д. Маматакиров Р., жетектөөчү уюм катары КРСУ мамлекеттин жана укуктун теория кафедрасы дайындалышы.

3. Изденүүчү А.Т.Туратбекованын диссертациясынын авторефераты таркатылуучу илимий мекемелердин (уюмдардын) кошумча гизмеси аныкталсын (тиркелет).

4. Изденүүчү А.Т.Туратбекованын диссертациясы диссертацияларды коргоонун электрондук кезегине киргизилсин.

Диссертациялык кеңештин
торагасы, ю.и.д., профессор

А.А. Арабаев

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, ю.и.к.

Н.А. Пазылов